

Bank-ID och självständiga fullmakter – analys

Analys

Högsta domstolen 2021-12-09, mål nr [T 930-21](#) (Låneavtalet med Svea Ekonomi)

Bruket av Bank-ID innebär att det inte framgår för mottagaren om det är innehavaren själv som agerar, eller om det är någon annan som – med eller utan innehavarens medgivande – gör det. I målet hade innehavaren av Bank-ID lämnat sin kod till en annan person för att denna skulle kunna betala gemensamma räkningar från innehavarens konto. Medför det att den andra personen hade en självständig fullmakt att bruka innehavarens Bank-ID även för andra ändamål, eller var det bara ett slags osjälvständig fullmakt som var begränsad till att avse gemensamma räkningar? JP Infonets expert Jon Kihlman analyserar rättsläget.

BAKGRUND

Fullmactsreglerna i [avtalslagen](#) (AvtL) är mer än 100 år gamla. De är följaktligen från en tid som – med ett modernt uttrycks sätt – kan sägas ha varit tämligen analog. Då fanns nog inte ens ordet "digitalisering", åtminstone inte i dess nuvarande betydelse. Det lär ha börjat användas först under senare delen av 1970-talet.

Det föresvävade knappast lagens upphovsmän att det skulle kunna vara annat än ett marginellt problem att det inte framgick för den gentemot vilken en rättshandling företogs – tredje man – om det var motparten själv som företog rättshandlingen eller om denna företräddes av någon annan. Under inga förhållanden kunde ett sådant problem uppkomma i förhållande till vad som benämns självständiga fullmakter, eftersom sådana förutsatte ett meddelande från fullmaktsgivaren som på ett eller annat sätt var riktat till tredje man om att fullmäktigen hade rätt att företräda fullmaktsgivaren.

Däremot kunde sådana problem uppkomma i förhållande till vad som benämns osjälvständiga fullmakter, eftersom sådana enligt [18 §](#) AvtL "grundar sig allenast å fullmaktsgivarens meddelande till fullmäktigen". En fullmäktig som inte ens påstår sig ha fullmakt, utan som i stället utger sig för att vara sin huvudman, kunde i en analog värld inte ha mer än – på sin höjd – en osjälvständig fullmakt: Om en sådan person höll sig inom sin befogenhet, blev huvudmannen enligt [11 §](#) 2 stycket AvtL bunden av rättshandlingen. Om den däremot gick utanför sitt uppdrag, blev huvudmannen enligt samma stadgande – i kombination med [10 §](#) 1 stycket AvtL – inte bunden.

Inom parentes kan här anmärkas att ett sådant agerande – i teknisk mening en förfälskning av huvudmannens namnteckning – inte medför något straffrättsligt ansvar. Det gäller åtminstone så länge rättshandlingen i och för sig täcks av fullmäktigens uppdrag, se till exempel NJA II 1948 s. 379.

Möjligheter att legitimera sig som sin huvudman har funnits under ganska lång tid. Jag hade till exempel en god vän som lärde sina döttrar att skriva hennes namnteckning på ett sätt som svarade mot originalet, så att de skulle kunna använda hennes kreditkort (eller sina egna kopior av det). Det var när kreditkorten fortfarande var analoga och en namnteckning behövdes.

Bruket av pinkoder har "digitaliserat" kontrollen av legitimation: Den som kan koden presumeras vara rätt part. Det har emellertid samtidigt medfört att gränsen mellan att det är tydligt för tredje man att motparten företräds av en fullmäktig och att så inte är fallet i stor utsträckning har suddats ut. Ur ett mellanmansrättsligt perspektiv har därmed frågan fått ökad aktualitet om en mellanman som har fått tillgång till sin huvudmans pinkod – eller motsvarande legitimeringsmöjlighet – även fortsättningsvis ska betraktas som om den (bara) har en osjälvständig fullmakt.

TILLITSFULLMAKTENS UTVECKLING

Parallellt med den tekniska utvecklingen har även fullmaktsinstitutet utvecklats. Det skedde nog egentligen redan i mitten av 1900-talet och föregick således den tekniska utvecklingen. Den så kallade kombinationsfullmakt som Grönfors lanserade 1961 är knappast något annat än vad som nu benämns tillitsfullmakt. Högsta domstolen klargjorde under alla förhållanden i rättsfallen [NJA 2013 s. 659](#) (Reseföretagsrepresentanten) och [NJA 2014 s. 684](#) (Divisionschefen) att självständiga fullmakter uppkommer genom tredje mans befogade tillit till förekomsten och omfattningen av en fullmakt. För att tilliten ska vara befogad, krävs att den på något sätt och i tillräcklig omfattning härrör från huvudmannen, se vidare Kihlman, [Avtalslagen](#), 10 §, särskilt avsnitt 10.1 och 10.8.

Tillitsfullmakten skapar en paradox i förhållande till den traditionella uppdelningen mellan behörighet och befogenhet. Uppdelningen har aldrig spelat någon roll för osjälvständiga fullmakter, men har varit betydelsefull för de självständiga fullmakterna. Även om fullmäktigen överskred sin befogenhet – sitt uppdrag – blev huvudmannen således bunden genom en rättshandling som fullmäktigen företog inom sin behörighet. Det gällde emellertid enligt [11 §](#) 1 stycket AvtL bara så länge tredje man varken insåg eller borde

ha insett att befogenheten överskreds. Det är knappast någon skillnad mellan en sådan bedömning och den som enligt Högsta domstolen numera ska göras för att bedöma om fullmäktigen har handlat inom sin behörighet. Man kan följaktligen på goda grunder sätta i fråga om uppdelningen mellan behörighet och befogenhet längre finns.

RÄTTSFALLET

I ett samboförhållande hade den ena parten – i rättsfallet benämnd AE – lämnat sin e-legitimation, sitt Bank-ID, med tillhörande kod till sin sambo, så att hon skulle kunna betala även hans del av hushållets räkningar.

Utan AE:s tillstånd använde sambon e-legitimationen för att ta ett lån i AE:s namn. Långgivaren betalade ut lånebeloppet till AE:s konto, varefter sambon förde över delar av beloppet till sitt eget konto.

Långgivaren ansökte om betalningsföreläggande mot AE. Sedan målet överlämnats till tingsrätten yrkade långgivaren att AE skulle förpliktas återbetala lånet. Enligt långgivaren hade AE genom att överlämna e-legitimationen med kod till sambon gjort henne behörig att ta upp lånet för hans räkning; han var därför som låntagare betalningsskyldig för lånet. AE bestred all betalningsskyldighet.

FÖRFALSKNINGAR OCH ANDRA OBEHÖRIGA FÖRFARANDE

I domens p. 6–9 redogör Högsta domstolen för bestämmelser om elektroniska signaturer. Redogörelsen saknar betydelse för de frågor som behandlas i målet, i vart fall på annat sätt än att den elektroniska signaturens kvalitet kan vara ägnad att påverka tredje mans tillit: ju högre kvalitet, desto större tillit. Kvaliteten i en elektronisk signatur har i övrigt aldrig vållat några civilrättsliga problem: Även en rättshandling som har företagits med en elektronisk signatur av tämligen undermålig kvalitet har alltsedan avtalslagens tillkomst i och för sig kunnat skapa en giltig rättshandling.

Inte heller är vad Högsta domstolen anger i domens p. 10–16 av något större intresse för målet. Redan innan elektroniska signaturer fanns var det närmast en självklarhet att en person som utan uppdrag företog en rättshandling för någon annans räkning inte annat än i tämligen extrema undantagsfall – i första hand när rättshandlingen enligt [18 kap. 3 § handelsbalken](#) "honom till nytta använt är" – kunde binda den påstådda huvudmannen. Det gällde naturligtvis även om "fullmäktigen" på ett aldrig så skickligt sätt hade förfalskat "huvudmannens" namnteckning.

FRÅGAN I MÅLET

I domens p. 5 formulerar Högsta domstolen frågan i målet på följande sätt:

Målet aktualiserar i första hand frågan om den som lämnar över sin e-legitimation till annan i avsikt att mottagaren ska använda den ger mottagaren behörighet att rättshandla för hans eller hennes räkning och, i så fall, hur långt denna behörighet sträcker sig.

För en gångs skull är den av domstolen formulerade frågan möjligen inte tillräckligt precis, åtminstone inte i förhållande till den traditionella uppdelningen mellan behörighet och befogenhet och mellan självständiga och osjälvständiga fullmakter. Om man däremot utgår från att sådana uppdelningar genom rättsfallen från 2013 och 2014 numera är överspelade, blir den i och för sig korrekt; då finns inte längre skäl att särskilt förhålla sig till fullmäktigens befogenhet, åtminstone inte i betydelsen särskilda inskränkande föreskrifter av fullmaktsgivaren.

Frågan i målet är således snarare om det faktum att AE gav sin sambo tillgång till hans e-legitimation och informerade henne om koden kunde skapa en självständig fullmakt för henne att företräda honom i ärende för vilka legitimation kunde ske med hjälp av hans Bank-ID, eller om hennes tillgång till hans Bank-ID och kod inte hade någon betydelse för fullmaktsförhållandet, utan i stället bara var verktyg för att verkställa hennes behörighet enligt en av AE lämnad osjälvständig fullmakt.

UNDERRÄTTERNA

Både tingsrätten och hovrätten ansåg att den fullmakt som AE hade lämnat till sin sambo var osjälvständig. Eftersom en fullmäktig med en sådan fullmakt bara kan binda sin huvudman genom en rättshandling som i alla delar svarar mot uppdraget – här att bara betala AE:s del av gemensamma räkningar – var utgången därmed given: AE kunde inte utan ett särskilt uppdrag därvidlag bli bunden genom andra än sådana rättshandlingar. I denna helt avgörande del anger tingsrätten således att fullmakten "utgör en muntlig uppdragsfullmakt enligt vilken [sambon] gjordes behörig att betala parets gemensamma räkningar".

Hovrätten konstaterade att det för bedömningen var avgörande om den lämnade fullmakten kunde betecknas som självständig eller osjälvständig, med tillägget att osjälvständiga fullmakter också benämns uppdragsfullmakter. "Avgörande för gränsdragningen är om fullmakten haft karaktären av legitimationshandling gentemot tredje man. En självständig fullmakt är avsedd att visas upp för tredje man — och utgör därmed en legitimationshandling — medan en osjälvständig fullmakt kännetecknas av att

den endast är ett internt meddelande från fullmaktsgivaren till fullmäktigen.” Mot hovrättens sålunda gjorda beskrivning av de båda typerna av fullmakt finns inget att invända.

Hovrätten synes emellertid utan närmare analys – och i vart fall ingen ytterligare motivering – ha ansett att en e-legitimation inte är avsedd att tjäna som en ”legitimationshandling gentemot tredje man”: Hovrätten delade således tingsrättens bedömning ”att den aktuella fullmakten närmast måste bedömas som osjälvständig”.

HÖGSTA DOMSTOLEN

Högsta domstolen behandlar inte bara frågan om gränsdragningen mellan självständiga och osjälvständiga fullmakter, utan även den om huvudmannen alls kan bli bunden av en fullmäktigs agerande, trots att det inte ens framgår att den företräds av en fullmäktig, utan denna i stället utger sig för att vara huvudmannen, se domens p. 28 ff. Den frågan besvaras i domens p. 32: ”En mellanman bör alltså kunna binda huvudmannen även om det, när rättshandlingen företas, framstår som att denna företas av huvudmannen själv.” En annan bedömning av den frågan skulle onekligen ha varit anmärkningsvärd. I en sådan situation har emellertid bundenheten begränsats till vad som följer av mellanmannens uppdrag. Huvudmannens bundenhet förutsätter att rättshandlingen i alla delar företas inom uppdragets ram. Det beror emellertid – såsom nämndes inledningsvis – på att en självständig fullmakt då aldrig har varit praktiskt möjlig: När tredje man har fått del av en från huvudmannen till denna riktad förklaring att mellanmannen har fullmakt, kan det naturligtvis inte för tredje man samtidigt framstå som att rättshandlingen företas av huvudmannen själv.

Till skillnad från tingsrätten och hovrätten synes Högsta domstolen ta fasta på att syftet med en e-legitimation är att legitimera innehavaren. Som framgår redan av rubriken framför domens p. 34 kan således överlämnandet av en e-legitimation – i den mån den alls kan ”överlämnas” – skapa en tillitsfullmakt. En sådan är alltid självständig.

I och med att Högsta domstolen bedömer att fullmakten var självständig, är utgången i det närmaste självklar: Så länge tredje man har fog för antagandet att den som har tillgång till Bank-ID och kod också får företa sådana rättshandlingar som kan företas med dess hjälp, blir huvudmannen bunden av dem. Det är således samma principiella bedömning som både tingsrätten och hovrätten gjorde, men grundad i en annan bedömning av fullmaktens karaktär. Denna centrala del av Högsta domstolens bedömning finns i domens p. 34–36.

Högsta domstolen bedömer således att den fullmakt som AE lämnade till sin sambo var självständig inom ramen för tredje mans – här långgivarens – befogade tillit. AE ansvarade följaktligen för det lån som hans sambo hade tagit i hans namn, och ålades att betala tillbaka lånesumman till långgivaren.

ANALYS

Verkligheten har förändrats. Det som en gång i tiden var omöjligt – att tredje man genom en från huvudmannen riktad förklaring till tredje man bringades att hysa tilltro till förekomsten av en fullmakt och att tredje man samtidigt var omedveten om förekomsten av en fullmakt och därför trodde att mellanmannen i själva verket var huvudmannen – är numera möjligt, åtminstone som juridisk konstruktion. Förr i tiden gick det utmärkt att anse att en fullmakt aldrig kunde vara självständig när en fullmäktig inte åberopade fullmakten, utan i stället utgav sig för att vara sin huvudman. Det fanns helt enkelt ingen annan bedömning som kunde passas in i systemet: Det självständiga moment som kunde grunda en (självständig) fullmakt saknades.

Förekomsten av i viss mån opersonliga legitimationshandlingar – kreditkort och elektroniska legitimationsformer – som saknar omedelbar anknytning till en viss fysisk person, har ändrat på detta. Tredje man har numera begränsad möjlighet att kontrollera om den person som rättshandlar är den som den påstår sig vara, om den har fullmakt eller om den helt saknar rätt att företa rättshandlingen. Den senare frågan är – och har alltid varit – tredje mans risk: En förfalskning binder inte huvudmannen. Detsamma gäller ett överskridande av en fullmakt. Högsta domstolens dom klargör att gränsen mellan de två förra frågorna saknar betydelse.

Juridiken måste naturligtvis följa med verkligheten. Det skulle därför ha varit olyckligt om underrätternas mer traditionella synsätt hade fått råda. Det skulle förr eller senare ha behövt leda till ett nytt prejudikat. Och då var det ju bra att det kom redan nu!

[Jon Kihlman](#)

Advokat, jur.dr

OM DOKUMENTET

Senast uppdaterad

2022-02-11

Utgivare

JP Infonet

Författad av

[Jon
Kihlman](#)
Advokat,
jur.dr

